

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЯКОСТІ СИСТЕМИ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Розвиток науки і техніки зумовлює підготовку конкурентно спроможного фахівця будь-якої галузі народного господарства. У свою чергу, економіко-географічні особливості розміщення підприємств повинні зумовлювати вибір професійно-технічними, вищими навчальними закладами напрямків здійснення підготовки фахівців за необхідними регіону спеціальностями.

Основні чинники, які впливають на сталий та успішний розвиток регіону є загальновідомими: економічні, соціальні, екологічні, політичні та інші.

На наше переконання, всі названі фактори розвитку регіону є важливими, вони мають комплексний вплив, є взаємообумовленими. Отже, зупинимося на економічному факторі, оскільки підготовка якісних, конкурентоспроможних на ринку праці кадрів є одним із пріоритетних завдань освітньої галузі.

Мета та завдання дослідження: з'ясування проблемних питань якості вибору напряму допрофесійної підготовки в загальноосвітній школі, ролі соціальних замовлень у підготовці спеціалістів та кваліфікованих робітників певних галузей народного господарства як регіонального фактору оптимального вибору напрямків профілізації в загальноосвітній школі.

Кожна суспільно-економічна формація, за А.Ковальовим, дає замовлення на певний тип людини. У відповідності до цього, соціальним замовленням визначається і відповідна педагогічна концепція, що визначає всі конкретні форми педагогічної діяльності [5;с.4].

Аналіз досліджень і публікацій. Педагогічна наука не мало уваги приділила питанням вибору професії, професійної орієнтації школярів, профільно-диференційованої освіти (Л.Денисенко, С.Загребельний, В.Мадзігон, А.Самодрин, В.Тименко), процесам засвоєння дитиною соціального

досвіду, механізмів її соціалізації (Л.Виготський, А.Леонт'єв, А.Лурія, С.Рубінштейн та ін.), безпосередньо процесу соціалізації (П.Плотников) [10; с.14-18]. Сучасні аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників Г.Андреєвої, І. Кона, А.Мудрика, С.Савченко та ін. Розвиток проблеми профільності навчання у вітчизняній дореволюційній школі досліджували П.Сікорський, Н. Шиян та ін.[15;с.34-39]

Але, разом з тим, невирішеним залишається питання оптимального вибору напрямків допрофесійної підготовки в загальноосвітній школі з урахуванням потреб соціального замовлення як вирішального регіонального фактору та вироблення критеріїв ефективності впровадження системи допрофесійної підготовки в умовах освітнього округу.

Джерельна база. Нами було зроблено вибірку даних за один навчальний рік (2011-2012 рр.) 10 загальноосвітніх навчальних закладів Кременчуцького регіону Полтавської області. Ми обліковували кількість випускників 9 та 11 класів контрольних шкіл, визначили кваліфікаційний рівень педагогів, що викладають профільні предмети та всі предмети в 11 класах контрольних навчальних закладів, якісний стан забезпечення підручниками, навчальними кабінетами та іншими засобами навчання, визначено за спеціальними методиками Е.О.Клімова, А.Е.Голомштока практичними психологами професійні нахили та здібності учнів 10-11 класів з виділенням напрямків професій: "людина-людина", "людина-техніка", "людина-знак", "людина-природа", "людина-художній образ", визначено % випускників 11 класів, які обрали спеціальність навчання відповідно до напряму допрофесійної підготовки, а також проаналізовано стан

руху учнів – випускників 9 – х класів між школами з метою вибору профілю.

Практичне завдання нашого дослідження полягає у тому, щоб: визначити принципи професійного визначення випускників шкіл; виявити обумовленість вибору профілю навчання в загальноосвітній школі, спираючись на регіональні історичні, економіко-географічні традиції; розробити критерії ефективності впровадження системи допрофесійної підготовки в умовах освітнього округу; виробити рекомендації органам виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку. Для цього потрібно мати нові парадигми в освіті, сучасні технології, перевести навчальні заклади в режим розвитку [2;с.77-79].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів досліджень. Сучасна загальноосвітня школа в своїй більшості (особливо у сільській місцевості), не орієнтована на необхідну, визначену соціально-економічними та регіональними чинниками допрофесійну профільну підготовку школярів. Завданню вироблення методики вибору напрямку профільної освіти в конкретному навчальному закладі в контексті його регіонального відтінку не надано поки що достатньої уваги педагогічною наукою. Потребує подальшого вивчення питання комплексного моніторингу потреб соціальних замовників у фахівцях певних галузей народного господарства як регіонального фактору визначення профілю в загальноосвітній школі. Профільний напрямок школи повинен обиратися за науково визначеними критеріями та механізмами. Сучасна наука повинна розробити критерії зважування досягнень та результативності від упровадження допрофесійної підготовки в умовах освітнього округу.

Нажаль, сьогодні в Україні відсутня системна практика аналізу та визначення перспективної прогнозованої потреби ринку праці у спеціалістах у найближчі 10-15 років.

Вирішенню вказаних проблем повинна сприяти сучасна загальноосвітня школа. Серед найбільш суттєвих якісних

характеристик сучасної сільської школи, які визначила дослідниця Н.Шиян, є безальтернативність в освітньому просторі, поліфункціональність діяльності школи та вчителя, тісний зв'язок із народними традиціями, велика значущість трудового виховання. Це певною мірою наближає учня до вибору майбутньої професії, але, разом з тим, і звужує рамки вибору у спектрі професій. Сучасні реалії вимагають від випускника школи бути конкурентно-здатним при вступі до вищих навчальних закладів, володіти соціальною мобільністю. Віддалена сільська школа не завжди здатна реалізувати хоча б вузько регіональне соціальне замовлення, не говорячи вже про широку парадигму допрофесійних уподобань сучасного школяра [16;с.8-12].

На думку Н.Ничкало, в нових соціально-економічних умовах наш трудівник може бути конкурентноспроможним лише за наявності трьох взаємопов'язаних чинників - інтелектуального потенціалу, духовності, високого професіоналізму.[8;с.3-5]

Серед опрацьованих нами проблем якості та ефективності впровадження системи допрофесійної підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах освітнього регіону головними є: проблема кадрового забезпечення закладів освіти; проблема матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу в системі допрофесійної підготовки; проблема кількісного охоплення учнів 10-11 класів допрофесійною підготовкою відповідно до їх професійних здібностей; проблема кількості випускників 11 класів певного профілю регіону до навчальних (робочих – на виробництві) місць за напрямами підготовки, що наявні у регіоні; проблема кількості випускників 11 класів, які обрали спеціальність навчання відповідно до напряму допрофесійної підготовки; проблема кількості випускників 11 класів, що не вступили до ВНЗ відповідного професійного спрямування згідно профілів; проблема відсутності руху учнів – випускників 9 – х класів між школами з метою вибору напряму допрофесійної підготовки.

Відповідно до опрацьованих проблем ми визначили основні критерії для оцінки якості вибору профілю навчання. Зокрема,

1. Якісний показник кваліфікаційного рівня педагогів, що викладають у 10-11 класах;

2. Наявність матеріально-технічної бази;

3. % учнів 10-11 класів, охоплених допрофесійною (профільною) підготовкою відповідно до їх професійних здібностей;

4. % випускників 11 класів певного профілю регіону до навчальних (робочих – на виробництві) місць за напрямками підготовки, що наявні у регіоні (загальнорегіональний показник);

5. % випускників 11 класів, які обрали спеціальність навчання відповідно до напряму допрофесійної підготовки;

6. % випускників 11 класів, що не вступили до ВНЗ відповідного професійного спрямування згідно профілів;

7. % руху учнів – випускників 9 – х класів між школами з метою вибору профілю.

При розгляді статистичних досліджень *першого* критерію у контрольних навчальних закладах, ми помітили, що з 10 контрольних шкіл – 6 мають показник, що вище середнього показника по контрольним школам, також визначено, що лише 1 школа з 10 має середньозважений показник кваліфікаційного рівня педагогів 0,59, що свідчить, що за критеріями *першого* показника майже всі контрольні школи якісно добирають педагогічні кадри для роботи з учнями у профільних класах.

Отже, від якості підбору педагогічних кадрів, їх кваліфікації прямо чи, принаймні, у більшості, залежить якість організації навчально-виховного процесу та її результативність. Дослідниця Ю.Каліночкіна вказує, що вчитель психологічно не готовий до роботи у профільних класах і не хоче витратити власний час на удосконалення фахової майстерності, створення програм курсів за вибором, тестів та інших форм оцінки знань учнів. Саме тому на курсах підвищення кваліфікації необхідно передбачити підготовку педагогічних кадрів до роботи в профільних класах, роботу з керівними та педагогічними кадрами у міжкурсний період: проведення семінарів, виїзних засідань секторів, лабораторій,

кафедр; організацію проектної діяльності. Назріла необхідність випереджувального характеру розробок в галузі забезпечення системи профільного навчання старшокласників [3;с.89].

При розгляді статистичних матеріалів *другого* критерію у досліджуваних навчальних закладах, стає очевидним нерівномірне матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу у профільних класах. При тому, предмети навчального плану, які викладаються на академічному рівні і є спорідненими із профільними курсами, обов'язково також повинні мати високий рівень забезпеченості. Наприклад, при вивченні історії на профільному рівні, географія вивчається на рівні академічному. Відсутність картографічного матеріалу, низький рівень роботи з контурними картами на уроках географії призводить до зниження умінь використовувати карти і на уроках історії. Лише у 4 школах з десяти досліджуваних в критерій якості «Наявність матеріально-технічної бази» середньозважений показник перевищує середній серед цих закладів. До кращих закладів по забезпеченню потрапили ліцей, колегіум, спеціалізована школа та школа №9, у якій проведено комплексний капітальний ремонт приміщень, комунікацій, закуплено нове обладнання, навчальні кабінети. Решта шкіл має надзвичайно низькі показники забезпеченості, що в цілому ставить під сумнів якість організації профільного навчання.

При розгляді статистичних матеріалів *третього* критерію у досліджуваних навчальних закладах, ми помітили, що профіль частини учнів 10-11 класів не відповідає їх професійним здібностям.

В основу диференціально-діагностичного опитувальника (ДДО) Є.Клімова закладена ідея про поділ усіх існуючих професій на 5 типів за ознаками предмета чи об'єкта, з яким взаємодіє людина в процесі праці та модифікована методика професійних інтересів та професійної спрямованості «Карта інтересів А.Голомштока».

Причини цього криються у низькому рівні роботи психологів, педагогів, батьків щодо вибору майбутньої професії відпо-

відно до своїх здібностей. А також у тому, що учні не мають достатнього вибору профілів навчання (школи-аутсайтери – це маленькі, однокласні школи).

При розгляді статистичних досліджень *четвертого* критерію у Кременчуцькому регіоні, ми помітили, що % випускників 11 класів певного профілю регіону до навчальних (робочих – на виробництві) місць за напрямками підготовки, що наявні у регіоні різко коливається, що свідчить про проблеми у наборі випускників на навчання за напрямками: “людина-техніка”, “людина-природа”. Недостатність робочих рук випускників на виробництві демонструє показник В напряму “людина-техніка” – 89, 74%. Разом з тим, ми спостерігаємо, що є надлишок учнів, готових вступати на напрям підготовки “людина-знак” та “людина-художній образ”. Також надзвичайно вражає показник В в напрямі підготовки “людина-людина” (940%), в напрямі підготовки “людина-знак” (1826%), в напрямі підготовки “людина-художній образ” (1750%), що вазує на той факт, що найближчим часом триватиме перевиробництво кадрів відповідних напрямів. Вцілому ж середньозважений показник свідчить, що найближчі 5-10 років випускники шкіл, ПТНЗ та ВНЗ у Кременчуцькому біосферному регіоні будуть затребувані, крім напрямку підготовки “людина-художній образ” (109,37%). А середньозважений показник за напрямом “людина-техніка” (29,52%) вказує що високотехнологічному виробництву ще близько 10 років бракуватиме інженерів.

При розгляді статистичних матеріалів *п'ятого* критерію у досліджуваних навчальних закладах, ми помітили, що % випускників 11 класів, які обрали спеціальність навчання відповідно до напрямку допрофесійної підготовки в середньому між досліджуваними школами складає 40%. Найкращими показниками наділені заклади нового типу, де навчальні плани спрямовані на здобуття освіти певного профілю, кадровий склад висококваліфікованих педагогів здатен «запалити» в учня любов до майбутньої професії та великі школи, де є можливість

фуркації при виборі напряму підготовки. Найвищий показник (80%) має спеціалізована школа №10 з поглибленим вивченням іноземної мови. Показник нижче середнього серед досліджуваних мають заклади, де обмежений вибір профілю навчання, де, нажалдь, «профіль» визначає кваліфікація та спеціальність класного керівника 10 класу.

При розгляді статистичних досліджень *шостого* критерію у контрольних навчальних закладах, ми помітили, що % випускників 11 класів, що не вступили до ВНЗ відповідного професійного спрямування згідно профілів найнижчий та нижче середньостатистичного контрольних закладів у трьох ЗНЗ – це як і в критерії №3. Причина у високій якості комплексного інтегрального показника якості вибору профілю та підготовки учнів.

При розгляді статистичних досліджень *сьомого* критерію у досліджуваних навчальних закладах, ми помітили, що % руху учнів – випускників 9–х класів між школами з метою вибору профілю у досліджуваних закладах різних.

П.Михед доцільно піднімає проблему створення ефективної регіональної освітньо–культурної моделі, що передбачає формування потужної науково-методичної бази. Серед проблематики наукових досліджень ВНЗ (зокрема педагогічного) він вбачає постійний аналіз функціонування як регіональної системи освіти, так і її окремих елементів [7; с.60-61].

За словами В. Стрекозіна, педагог повинен визначити для учня доцільний та ефективний характер роботи, знаючи особистісне замовлення учня на освіту, його здатність до її здобуття.[12]

Висновки. Отже, виходячи із мети та завдань дослідження, ми з'ясували, що соціальні замовлення у підготовці спеціалістів та кваліфікованих робітників певних галузей народного господарства є визначальними у виборі напрямів профілізації в загальноосвітній школі. Ми також визначили основні критерії якості вибору напрямків допрофесійної підготовки у школах.

Вибір профілю навчання в загальноосвітньому навчальному закладі повинен

базуватися на природних нахилах та здібностях учнів, ступені взаємодії загальноосвітніх закладів з ВНЗ та ПТУ, рівні навчально-методичного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, кадровому потенціалі, рівні матеріально-технічного забезпечення тощо.

Органи місцевого самоврядування при розробці регіональних програм соціально-економічного розвитку повинні динамічніше створювати умови для профільного навчання учнів у старшій школі [6; с.15-23].

Більшість із зазначених соціально-педагогічних та економічних проблем (соціалізація випускника школи, оптимальний вибір професії, готовність навчального закладу до здійснення профільної освіти, працевлаштування випускника та інших) є важливими для вирішення економічних та соціальних проблем регіону. І, отже, вимагають до себе підвищеної уваги.

Література

1. Голомшток А.Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника: - Воспитательная концепция профессиональной ориентации./ А.Е.Голомшток. – М.: Просвещение, 1979.-С.35-41.
2. Горпинюк В. Соціальне замовлення - гуманне, демократичне мислення // Рідна школа.-1998.-№3 (820).
3. Каліночкіна Ю.М. Здійснення науково-методичного супроводу впровадження профільного навчання в умовах освітнього округу / Каліночкіна Ю.М.// Педагогічний дискурс.-2010.- №8.- С.89.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. /Е.А.Климов. – М.: Просвещение, 1989. – С.203-207.
5. Ковалев А.П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управление: Учеб.пособие. - Харьков: ХГУ, 1990.- 156с.
6. Лист Міністерства освіти і науки України від 28.10.02р. №1/9-472 “Про застосування Закону України “Про загальну середню освіту” щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах”// Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. - К.: Педагогічна преса, 2002. - №24. - 32с.
7. Михед П. Педагогічний вуз у регіональній культурно-освітній моделі // Рідна школа.-1996.-№9.
8. Ничкало Н. На порозі нового тисячоліття // Рідна школа.-1998.-№3 (820).
9. Ніколаєнко С. До питання формування комплексної законодавчої бази у сфері освіти.// Імідж сучасного педагога.-2004.-№ 2-3 (41-42).
10. Плотніков П. Педагогічні дослідження соціально-ціннісних орієнтацій учнівської молоді промислового регіону в процесі її соціалізації // Імідж сучасного педагога.- 2004.-№ 4 (43).
11. Самодрин А.П. Профільне навчання в середній школі. - Кременчук, 2004.-384с.
12. Стрекозин В.П. Актуальные вопросы дальнейшего совершенствования урока.- М.,1996.
13. Титаренко Т. Рання молодість: проблеми смислоутворення, подальше професійне й життєве самовизначення // Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: Підручник.-Вид. 2-ге, стереотип. -К.: Либідь, 2001.-536с.
14. Угнівенко Т. Методичне забезпечення аграрної освіти: стан та проблеми // Рідна школа.-1998.-№3 (820).
15. Шиян Н. Генеза проблеми профільності навчання у вітчизняній дореволюційній школі // Імідж сучасного педагога.-2004.-№ 5 (44).
16. Шиян Н. Особливості навчального процесу загальноосвітньої школи сільської місцевості.// Імідж сучасного педагога.-2004.-№ 2-3 (41-42).

Г. Ф. Москалик

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЯКОСТІ СИСТЕМИ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Робота Г.Ф.Москалика «Проблемні питання якості системи допрофесійної підготовки: психолого-педагогічний та економічний аспект» присвячена аналізу основних проблем впровадження допрофесійної підготовки в загальноосвітній школі. У роботі зроблено спробу визначити принципи професійного визначення випускників шкіл, виявити обумовленість

вибору профілю навчання в загальноосвітній школі, спираючись на регіональні історичні, економіко-географічні традиції, розробити критерії ефективності впровадження системи допрофесійної підготовки в умовах освітнього округу, виробити рекомендації органам виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку. Здійснено спроби розробки критеріїв зважування досягнень та результативності від упровадження допрофесійної підготовки в умовах освітнього округу.

Ключові слова: професійне самовизначення, старшокласники, особистість, професійна готовність.

Г. Ф. Москалик

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ КАЧЕСТВА СИСТЕМЫ ДОПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ: ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Работа Г.Ф.Москалика «Проблемные вопросы качества системы допрофессиональной подготовки: психолого-педагогический и экономический аспекты» посвящена анализу основных проблем внедрения допрофессиональной подготовки в общеобразовательной школе. В работе осуществлена попытка определения принципов профессионального определения выпускников школ, выявления зависимости выбора профиля обучения в общеобразовательной школе, опираясь на региональные исторические, экономико-географические традиции, разработать критерии эффективности внедрения системы допрофессиональной подготовки в условиях образовательного округа, выработать рекомендации органам исполнительной власти и местного самоуправления по вопросам разработки региональных программ социально-экономического развития. Осуществлено попытку разработки критериев измерения результатов и результативности от внедрения допрофессиональной подготовки в условиях образовательного округа.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, старшеклассники, личность, профессиональная готовность.

G. F. Moskalyk

PROBLEM ISSUES OF THE QUALITY OF THE SYSTEM OF PRE-PROFESSIONAL TRAINING: PSYCHOLOGICAL, EDUCATIONAL AND ECONOMIC ASPECTS

G.F. Moskalyk's work "Problem issues of the quality of the system of pre-professional training: psychological, educational and economic aspects" is devoted to the analysis of the main problems of implementation of pre-professional training in the secondary school. In the work the attempt was made to define the principles of professional determination of school-leavers, to identify conditionality of choice of profile learning in the secondary school based on regional historical, economic and geographic traditions, to develop criteria for the effective implementation of the system of pre-professional training in the educational district, to make recommendations for the development of regional programs of social and economic development to the executive power and local authorities. The attempt to develop criteria for weighing the achievements and impact of the introduction of pre-professional training in the educational district was also made.

Key words: professional self-determination, senior pupils, personality, professional preparedness.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2012

Рецензенти:

д. пед. н., професор Поясок Т. Б.

д. пед. н. Самодрін А. П.